

ANTİK BATI KAYNAKLARI IŞIĞINDA PERS SARAY YAŞAMINDA CARİYELER

Serap ÖZKAN*

ÖZ

Harem teşkilatı Eski Yakın Doğu saray yaşamının önemli unsurlarından biridir. Yakın Doğu krallıklarını fetheden Persler çağdaşları Eski Mısır, Yeni Asur ve Yeni Babil saraylarının birçok uygulamasını devralmış; harem teşkilatının önemli bileşenlerinden biri olan cariyeler de Pers saray yaşamının bir parçası olmuştur. Cariyeler hakkında bilgi veren Pers kaynaklarının kısıtlı olması, konuyu Antik Batı kaynakları üzerinden değerlendirmeyi gerektirmiştir. Perslerin aksine, Antik Batı kaynakları saray yaşamından ve cariyelerden sıkça söz eder. Öte yandan, tek eşliliği kendi toplumunun ayırt edici özelliklerinden biri olarak kabul eden Hellenlerin konuya bakış açısı da önemlidir. Bu makalenin amacı, Herodotos başta olmak üzere Ksenophon, Ktesias, Dinon ve Herakleides gibi Hellen tarih yazarlarının yanı sıra Roma Dönemi'nde yaşamış Plutarkhos, Athenaios, Curtius Rufus, Claudius Aelianus, Strabon ve Pausanias gibi Hellen-Latin kökenli tarih ve coğrafya yazarlarının eserlerinden yararlanarak, cariyelerin Pers saray yaşamındaki yeri ve statüsünü ortaya koymaktır. Hellen kaynaklara göre, çok eşlilik Pers kral ve soyluların çok sayıda çocuk sahibi olmak ve soylarını güvence altına almak için uyguladığı yöntemlerden biridir. Meşru eşler ve cariyelerin farklı sözcüklerle adlandırılması, aralarındaki sosyal statü farkını vurgulamak için de kullanılmıştır. Saray hiyerarşisi içinde meşru eşlere göre daha alt basamaklarda yer alan cariyeler, kral soyunun devam etmesinden eşler kadar sorumlu tutulmuştur. Erkek çocuk doğurduktan sonra, kralın çocuğu kabul etmesiyle prestij kazanmış olsalar da sosyal ve hukuki açıdan daima meşru eşin altında yer almışlardır. Bu durumun altında Pers kral ve soyluları için düzenlenmiş geleneksel evlilik politikası yatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cariyeler, Antik Batı Kaynakları, Pers Saray Yaşamı, Çok Eşlilik

CONCUBINES IN THE PERSIAN ROYAL LIFE IN THE LIGHT OF THE ANCIENT WESTERN SOURCES

ABSTRACT

The Harem organization is one of the most significant elements of Ancient Near Eastern royal life. Having conquered the Near Eastern kingdoms, The Persians inherited many practices of their contemporaries, the court of Ancient Egypt, Neo-Assyria, and Neo-Babylon, and concubines, an important component of the harem organization, became part of The Persian court life. The limited of Persian sources providing information on concubines necessitated an evaluation of the subject through Ancient Western sources. Contrary to Persians, Ancient Western sources frequently mention court life and concubines. On the other hand, The Hellenic view of monogamy as one of the distinguishing features of their society was also significant. The article aims to reveal of the place and status of concubines in Persian court life by utilizing the works of Hellenic historians such as Ksenophan, Ktesias, Dinon and Herekleides, especially Herodotus as well as the origin of the Hellenic-Latin history and geography writers such as Plutarkhos, Athenaios, Curtius Rufus, Claudius Aelianus, Strabon and Pausanias who lived in the Roman period. According to the Hellenic sources, polygamy was one of the methods used by Persian kings and nobles to have many children and guarantee their lineage. Calling legitimate wives and concubines by different words was also used to emphasize the difference

Gönderilme Tarihi: 25 Haziran 2024

Kabul Tarihi: 9 Eylül 2024

*Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Es-kiçağ Tarihi Anabilim Dalı, MANİSA, ORCID ID: 0000-0003-2926-6358, e-posta: serapozkanki-lic@gmail.com.

in social status between them. Concubines who were lower in the court hierarchy than legitimate wives, were responsible for the continuation of the king's lineage as wives. After giving birth to a son, they gained prestige through the king's acceptance of the child, but socially and legally, concubines were eternally below the legitimate wife. Underlying this was the traditional marriage policy for Persian kings and nobles.

Keywords: Concubines, Ancient Western Sources, Persian Royal Life, Polygamy.

Giriş

Eski Yakın Doğu saray yaşamında, geçmişi İÖ III. Binyıla kadar uzanan harem teşkilatının (Çelik vd. 2022, s. 345) en önemli unsurlarından biri cariyelerdir. Pers kaynaklarına baktığımızda birkaç idari belgeyle birlikte mühürler, duvar halıları ve yüzük taşları gibi bazı nesnelere üzerindeki betimlemeler haricinde genel olarak kadınlar ya da cariyeler hakkında bilgi sahibi olmak pek mümkün değildir (Brosius, 1996, s. 3, s. 9-10, s. 84-87, s. 250-253; Brosius 2010, s. 141; Lerner, 2010, s. 153). Öte yandan, Antik Batı kaynakları Pers krallarının çok eşliliğinden ve cariyelerinden sıkça söz etmiştir. Konu hakkındaki bilgilerimiz genellikle Hellen ve Latin dilinde yazılmış edebi metinlere ve metin yazarlarının bakış açısına dayanmaktadır. Bu yüzden kaynakların bakış açısının da ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Antik Batı kaynaklarına göre; Pers kralları çok eşlidir ve çok sayıda çocuk sahibi olabilmek için eşlerinin yanı sıra cariyeleri de bulunmaktadır. Tıpkı kral eşleri gibi cariyelerden de hanedan yararına hizmet etmeleri ve güvenli soy bağına sahip sağlıklı çocuklar doğurmaları beklenmektedir. Bu yüzden cariyelerin saray yaşamında sadece bir arzu nesnesi olarak bulunmadığını söyleyebiliriz. Pers kral ve soyluları daha fazla mirasçıya sahip olmak için meşru eşlerinin yanı sıra haremdeki cariyeler yoluyla da çocuk sayısını artırma yolunu seçmiştir. Haremdeki kadın sayısının fazlalığına rağmen bunların tek bir erkeğe bağımlı kılınmasıyla da özel yaşam tamamen Pers kralının tekeli altına alınmıştır.

Bu çalışma, Antik Batı kaynaklarının verdiği bilgilerden yola çıkarak Pers saray yaşamının önemli unsurlarından biri olan cariyeleri incelemeyi amaçlamaktadır. Cariyelerin saray yaşamındaki yeri ve sosyal statüsünü anlamak için Herodotos, Ksenophon, Ktesias, Dinon ve Herakleides gibi İÖ V-IV. yüzyılda yaşamış Hellen tarih yazarlarının yanı sıra Plutarkhos, Athenaios, Curtius Rufus, Claudius Aelianus, Strabon, Pausanias, Plutarhos gibi Roma Dönemi'nde yaşamış Hellen-Latin kökenli tarih ve coğrafya yazarlarının eserlerinden de yararlanılmıştır.

1. Meşru Eşler ve Cariyeler Arasındaki Ayrım

Perslerin çok eşliliği ve cariyelerinden bahseden en eski kaynaklardan biri Herodotos'un *Historiai* (Ἱστορίαι) adlı eseridir. Herodotos, Perslerin özel hayatıyla ilgili olarak Pers krallarının birkaç nikahlı karısı (meşru eşi) olmasına rağmen çok sayıda cariye edindiğinden de bahseder (Herodotos, 1975, I. 135). Pers krallarının eşleri ve cariyeleri arasında iki belirgin ortak özellik bulunmaktadır. Bunlardan ilki; bir erkeğe yani krala bağlı olmaları, ikincisi ise çok sayıda olmalarıdır. Herodotos'a göre çok eşlilik Pers İmparatorluğu'nda geleneksel bir uygulamadır ve Pers kralları hanedanın devamı için bu uygulamayı tercih etmiştir. Aslında meşru nesiller üretmek için birden fazla resmi eş ve çok sayıda cariyeye sahip olduklarını söylemek mümkündür. Herodotos'tan sonra Strabon da benzer bir ifade kullanmıştır (Strabon, 1949, XV. 3. 17). Hem Herodotos hem de sonrasındaki diğer Antik Batı kaynakları eşler ve cariyeleri farklı sözcüklerle tanımlayarak birbirinden ayırmışlardır. Resmi eş için *γυνή*, cariye için *παλλακή* veya *παλλακαί* sözcükleri kullanılmıştır. (Herodotos, 1975, I. 135; Strabon, 1949, XV. 3. 17). Bu ayrım nedeniyle her ikisine farklı statüler atfedildiğini söyleyebiliriz.

Herodotos cariyelerin Persler tarafından edinildiğinden/satın alındığından (κτῶνται) bahseder. Hellen dünyasında edinmek/satın almak sözcüğü kölelerle özdeş bir niteliktir.¹ Benzer şekilde diğer Antik Batı kaynakları da cariyelerin köle olarak satın alınan veya hediye-haraç yoluyla kabul edilen güzel kızlardan oluştuğunu ifade etmektedir. Cariyeler, düzenlenen seferler sırasında savaş ganimeti olarak da ele geçirilmiştir. Herodotos, İÖ 499 yılında başlayan İonia İsyanı'nın bastırılmasından sonra en güzel kızların I. Dareios'un sarayına gönderildiğinden söz eder (Herodotos, 1975, VI. 32). Ancak esir kadınların tamamının haremde cariyeye olması mümkün değildir. Olasılıkla bir kısmı ev hizmetlerinde kullanılan kölelere dönüşmüş (Briant, 2002, s. 279) ve büyük bir kısmı da rakip kadınlarla dolu saray sistemi içerisinde yaşamlarını isimsiz varlıklar olarak sürdürmüştür (Brosius, 2011, s. 71).

Herodotos ve sonrasındaki kaynaklar Perslerin resmi eşlerinden doğan oğullarını meşru (γνήσιος-çoğulu γνήσιοι) cariyelerinden doğan oğulları ise gayri meşru (νόθος/çoğulu νόθοι) olarak da ayırmaktadır. Ayrıca Herodotos meşru bir oğul varken tahtın gayrimeşru bir oğula verilmesinin Pers geleneklerine uygun olmadığını belirtir (Herodotos, 1975, III. 2). Anlaşılan, Herodotos kralın oğulları arasında resmi eşlerinden olanların babalarının yerine tahta geçme önceliğine sahip olduğuna işaret etmektedir. Kralın eşleri ve cariyeleri arasında hiyerarşik düzenlemeye göre, cariyelerden doğan oğulların kral olması mümkün görünmese de yönetim ve orduda birtakım görevler üstlenerek babalarına hizmet etme şansına sahiplerdi (Llewellyn-Jones, 2013, s. 7). Pers İmparatorluğu'nda makam ve mevkilerin dağılımında etnik kökenin oynadığı rol göze alınacak olursa, kral kanından olanlar için bu durum doğal bir ayrıcalık haline dönüşmüş olmalıdır. Öte yandan Pausanias, I. Artakserkses'in ölümü üzerine Babil kökenli bir cariyeden doğan gayri meşru oğlun (νόθος) kralın meşru oğlu (γνήσιος) Sogdianos'u öldürüp Pers tahtına II. Dareios (Okhos) adıyla çıktığından bahseder (Pausanias, 1933, VI. 5. 7). Bu örnek, cariyelerin de yüksek sosyal statü kazanabileceğini hatta kral annesi olabileceğini göstermektedir. Savaşlar, salgın hastalıklar veya hanedan içindeki veraset mücadeleleri gibi olağanüstü durumlar cariyelerden doğan erkek çocukların tahta çıkmasına fırsat vermiş olmalıdır.

İÖ IV. yüzyıl yazarlarından Kymeli Herakleides ve çağdaşı Kolophonlu Dinon (Denion) da *Persika* (Περσικά) adlı eserlerinde meşru eş ve meşru olmayanlar (cariyeler) arasında benzer bir ayırım yapmaktadır (Brosius, 1996, s. 35-69). Kymeli Herakleides, Pers sarayındaki cariyeye sayısını 300, Dinon ve Plutarkhos ise bu sayıyı 360 olarak bildirmektedir. (FGrHist 689 F 1; FGrHist 690 F 27; Plutarkhos, 1968, XXVII. 2; Briant, 2002, s. 281). Herakleides, cariyelerin kraliyet avlarında gündüz krala eşlik ettiklerinden, geceleri ise şarkılar söyleyerek müzik eşliğinde kralın uykusunu koruduklarından bahseder (FGrHist 689 F 1). Brosius, Herakleides ve çağdaşı Dinon'un Pers krallarını zayıf ya da kadınsı göstermek için abartılı ve çarpık bir bakış

¹ παλλακαί sözcüğü her zaman köle anlamına gelmese de Hellenler tarafından genellikle düşük sosyal statüyü ifade etmek için kullanılmıştır. Bu nedenle Brosius παλλακαί sözcüğünün Pers cariyelerinin gerçek statüsünü küçültebileceğine dikkat çekmektedir (Brosius, 1996, s. 32-33). Kralların resmi eşleri soylu Pers ailelerinden gelmekle birlikte, Perslerin ele geçirdikleri ülkelerdeki kadınların bazılarını saraya cariyeye olarak getirdikleri bilinmektedir. Hatta yüksek sosyal statüye sahip yabancı kadınlar da kralın cariyesi olabiliyordu. Herodotos'un Mısır firavunu II. Amasis'in kızını Pers sarayında cariyeye olmasını istemediği için Kambyzes'e göndermemesine dair anlattığı hikâye de soylu yabancı kadınların Pers sarayında cariyeye olabileceğini doğrulamaktadır (Herodotos, 1975, III. 2).

açısı sunduklarını düşünmektedir. Öte yandan Herodotos'un da Pers sarayındaki cariyeleri bilmesine rağmen onlara etkin bir konum atfetmediğine dikkat çeker (Brosius, 1996, s. 31). Olmstead ise sarayda 360 cariyeye bulunmasının takvimdeki gün sayısı ile bağlantılı olabileceğini ileri sürmüştür. (Olmstead, 1948, s. 424). Kadınların yaşadığı düşünülen ve harem olarak tanımlanan alanla ilgili olarak da hala açıklanması gereken pek çok soru işareti mevcuttur. Örneğin; Persepolis'te yaptığı kazılar sonucunda Schmidt, sarayda çok sayıda kadın bulunduğuna dair bazı arkeolojik kanıtlar ortaya koymuş (Schmidt, 1953, s. 255-264), ardından Herzfeld, Kserkses'in sarayının Güneydoğu Binası'nı harem olarak tanımlamış ve sadece cariyeleri değil kraliyet kadınlarını da barındıran bir harem varlığını kabul etmiştir (Herzfeld, 1941, s. 236). Ancak, Margaret Root, harem tanımını kabul etmesine rağmen harem yapısının teras seviyesinin altında kalması ve batı uzantısında küçük bölmelerin bulunması gibi nedenlerden dolayı konuya ihtiyatla yaklaşmaktadır (Root, 1979, s. 101). Cariyelere dair kanıtların sınırlı olması, Pers sarayındaki geçmişleri ve sosyal statülerini anlamamızı güçleştirmektedir. Ancak Mısır firavunu II. Amasis'in kızıyla ilgili olarak Herodotos'un aktardığı hikâyeye cariyeler hakkında bazı fikirler sunabilir. Herodotos, Kambyses'in Mısır işgaline neden olan olayları anlatırken, Kambyses'in firavunun kızını istediğini ancak Amasis'in kendisinin selefi Apries'in kızı Neitetis'i öz kızıymış gibi Perslere yolladığını anlatır (Herodotos, 1975, III. 2; ayrıca bkz., Athenaios, 2010, XIII. 560 d-e). Firavunun buradaki çekincesi kendi kızının cariyeye olmasını istememesinden kaynaklanmaktadır. Amasis, muhtemelen kızının meşru eş olmasının mümkün olmadığını farkında olduğu için böyle bir davranış sergilemiştir. Ktesias da Mısır firavununun kızıyla ilgili olarak benzer bir olaydan bahseder (FGrHist 688 F 1). Brosius ise bu örneklerden yola çıkarak saraya getirilen yabancı esir kadınların çoğunun yüksek sosyal statüye sahip ailelerden geldiğini ileri sürmektedir (Brosius, 1996, s. 32). Meşru eşlerle cariyeleri tanımlamak için kullanılan farklı sözcükler dışında cariyelerin Pers saray yaşamındaki yeri ve sosyal statüsünü anlamak için daha fazla kanıt ihtiyacı vardır.

Aslında kraliyet gelenekleri dahilinde Pers kralları için resmi bir evlilik politikası belirlenmiş gibi görünüyor. Meşru eşler olasılıkla Pers soylu kadınları arasından seçilmekte ve bu kadınlardan doğan oğullar tahtın varisi olmaktadır. Kralların bazı evliliklerinin üvey kardeşlerle de yapıldığı bilinmesine rağmen tüm monarşilerde olduğu gibi kralî evlilikler genellikle siyasi amaçlara hizmet etmektedir. Hatta soylu Pers kadınlarının tahta talip olabilecek yabancılarla evlenmeleri de aile içi evlilikler (endogami) yoluyla engellemiştir (Briant, 2002, s. 93).

Antik Batı kaynaklarının verdiği bilgiler göz önünde bulundurulduğunda cariyelerin Pers saray yaşamının önemli bir parçası olduğu açıktır (Herodotos, 1975, IX. 76). Hem Pers kralları hem de Pers soylularının çok sayıda cariyesi bulunmaktadır. Örneğin; Herodotos Pers soylusu Pharandates'e ait Kos Adası'ndan getirilen bir cariyeden söz eder (Herodotos, 1975, IX. 76). Adadan kaçırılan kadın Perslerin Hellas'a saldırısı sırasında Pharandates'in yanındaydı ve Plataia'daki Pers yenilgisi üzerine Hellen kampına kaçıp Spartalı General Pausanias'a sığınmıştı. Hellen kökenli kadın olasılıkla sefer sırasında yakalanıp satrap sarayına götürülen kadınlardan biridir. Bu örnek aslında yabancı kadınların cariyeye olarak alındığının kanıtıdır. Öte yandan Plutarkhos ise Atinalı Themistokles'in Sardeis satrabıyla yaşadığı bir sorunu bertaraf etmek için para ödeyerek cariyelerin gözüne girmeye çalıştığından bahseder (Plutarkhos, 1968, XXXI. 2). Themistokles'in satrapla olan sorununu çözmek için böyle bir yola başvurmuş olması, soylu

Pers kadınları olmasalar bile cariyelerin de nispeten yüksek bir sosyal statüye sahip olabileceğini düşündürmektedir.

Athenaios, meşru eşin çok sayıda cariyeye katlanmasını kralın üstün gücüne bağlamakla birlikte, Kolophonlu Dinon ise kralın meşru eşinin cariyeler tarafından saygıyla karşılandığından ve hatta onun önünde saygıyla eğildiklerinden bahsetmektedir (Athenaios, 2010, XIII. 556b; FGrHist 690 F 27). Bu anlatımlardan yola çıkarak cariyelerin hiyerarşik açıdan meşru eşle benzer bir statüye sahip olmadığını söyleyebiliriz. Bir diğer örnek de Kymeli Herakleides'in Pers kralının akşam yemeğine dair aktarımlarında karşımıza çıkar. Kralın akşam yemeğinde birçok kişi rütbesine veya kralın lütfuna göre hiyerarşik bir düzen içerisinde yer almaktadır. Herakleides, kralın resmi eşinin bazen kralla birlikte yemek yediğinden ve yemek boyunca cariyelerin şarkı söyleyip lyra (lir) çaldığından söz eder (FGrHist 689 F 2). Pers kralının eşleri ve cariyelerine dair Herakleides'in yaptığı bu ayırım da cariyelerin kralla olan ilişkilerindeki farkın açık bir göstergesidir. Plutarkhos da *Ethiká (Ἠθικά)* adlı eserinde; Pers krallarının akşam yemeğini meşru eşleriyle birlikte yediğini, fakat canları eğlenmek veya içki içmek istediğinde eşlerini gönderip müzisyen cariyelerini getirttiklerini aktarmaktadır (Plutarkhos, 1928, II. 140b). Aynı yazar *Paralel Yaşamlar (Βίοι Παράλληλοι)* adlı eserinde; Perslerin kadınlara karşı davranışlarında son derece katı, kıskanç ve şüpheli olmaları nedeniyle sadece eşlerini değil cariyelerini de yakinen koruduğundan ve yabancıların görmesine asla izin vermediğinden bahseder. Haremde yaşayan kadınlar, gündelik yaşamlarında genellikle evleri veya odalarında inzivaya çekilirler ve seyahat ettiklerinde de her tarafı perdelerle kapatılmış arabalarla taşınırlardı (Plutarkhos, 1968, XXVI. 5).

Eşler ve cariyeler arasındaki ayırım Pers kralının ordu maiyetinde de gözlenmektedir (Brosius, 1996, s. 88). Örneğin, III. Dareios'un sefer konvoyunda kralın annesi ve resmi eşi diğer kadınların önünde kendi arabalarında seyahat ederken, ardından kraliyet çocukları ve son olarak da cariyeler yer almıştır (Curtius Rufus, 1946, III. 3. 8-25). Farklı statüleri olmasına rağmen eşler ve cariyeler hem Pers haremının hem de saraydaki özel yaşamın ayrılmaz birer parçasıdır.

Persler hakkında önemli çalışmaları olan Maria Brosius ve Pierre Briant gibi araştırmacılar da meşru eşler ve cariyeler arasındaki ayırma özellikle dikkat çekmektedir (Brosius, 1996, s. 32-33; Briant, 2002, s. 283-286). Kraliyet gelenekleri doğrultusunda belirlenen resmi evlilik politikası, meşru eşler ile cariyeler arasındaki ayırımın temel nedenlerinden biri olmalıdır. Meşruiyeti olmayan siyasal iktidarların varlığını sürdürmesi mümkün olmadığı için Pers krallarının iktidarı da doğal olarak kralın meşruiyetine dayanmaktadır. Her ne kadar Perslerin demografik yapıyı korumak için bilinçli bir evlilik politikası uyguladığını söyleyemesek de hanedan soyunun korunmasında ve meşruiyetin sağlanmasında bunu etkili bir yöntem olarak kullandıkları açıktır.

2. Kaynakların Bakış Açısı

Herodotos, Strabon ve Aelianus (Herodotos, 1975, I. 135; Strabon, 1949, XV. 3. 17; Aelianus, 1958, I. 14) gibi yazarlar, Pers toplumu hakkında genelleme yaparken diğer Antik Batı kaynaklarında cariyeler, krallar, soylular ve satraplara atfedilmektedir. Satraplıklar aynı zamanda Pers İmparatorluğu'nu temsil ettiği için Pers sarayının bir aynasıdır. Bu yüzden satrap saraylarında da çok sayıda cariyeye bulunmaktadır (Llewellyn-Jones, 2013, s. 116). Yine Herodotos'a göre, Perslerin gözünde bir adamın değeri savaştaki yiğitliğinden sonra çocuklarının sayısıyla

ölçülür ve en çok çocuğa sahip olanlar Pers kralı tarafından ödüllendirilirdi (Herodotos, 1975, I. 136). Bu pasaj ister kral ister halktan biri olsun çocuk sayısının Persler için önemli olduğunu göstermektedir.

Herodotos, Kserkses'in Hellas'a yaptığı seferi anlatırken Pharandates'in cariyesinin yanı sıra ölümsüzlerin cariyeleri ve konvoyda bulunan daha birçok cariyeden bahseder. (Herodotos, 1975, VII. 83, VII. 187, IX. 76). Anlaşılan o ki kraliyet kadınları (eşler ve cariyeler) bu seferlerde kral ve soylulara eşlik ediyorlardı. (Herodotos, 1975, VII. 184-187, IX. 76; Brosius, 1996, s. 93; Miller, 1997, s. 51). Herodotos'un Atinalılar tarafından kuşatılıp yenilgiye uğrayan Pers komutanı Boges'in çocukları, karısı, cariyeleri ve hizmetçilerini boğazlayarak ateşe atmasıyla ilgili olarak anlattığı hikâye de oldukça dikkat çekicidir (Herodotos, 1975, VII. 107). Benzer şekilde Ksenophon da Genç Kyros ve Pharnabazos gibi Pers soylularının cariyelerinden söz eder (Ksenophon, 1922, I. 10. 2-3; Ksenophon, 1961, III. 1. 10).

Kaynaklar, meşru eşlerin yemeklerde bulunduğunu doğrulamakla birlikte, Pers kralının canı eğlenmek veya içki içmek istediğinde cariyelerin onlara eşlik ettiğinden bahsetmektedir (Plutarkhos, 1928, II. 140 B; Plutarkhos, 1954, V. 3). İçki içilen ortamlarda cariyelerin bulunması olağan karşılanırken eşlerin bu ortamda yer alması uygunsuz bulunmuştur. Anlaşılan Hellas'ın bazı bölgelerinde olduğu gibi Eski Yakın Doğu'da da yüksek sosyal statüye sahip kadınların göz önünde olması istenmemektedir (Llewellyn-Jones, 2002, s. 155-214). Otorite ve saygınlığın temelinde kadınların ev yaşamının dışına çıkmaması ve yabancı gözlerden uzak durması yatıyordu. Olasılıkla yüksek sosyal statüye sahip Pers kadınlarının kamusal alandaki görünmezliği onurlarıyla eşdeğer tutulmuştur. Kadın onurunun görünmezlikle ilişkilendirilmesi, Pers İmparatorluğu'nun resmi sanatında kadınlara yer verilmeyişini de açıklamaktadır. Böylece tıpkı Pers kralı gibi kraliyet kadınlarının da yüksek sosyal statüsü vurgulanmış oluyordu. Eşler gibi cariyeler de bu görünmezlik alanına dahil edilmiştir. Plutarkhos, Perslerin özellikle aşk hayatında çok kısıkanç olduğundan, bir erkeğin kraliyet cariyesine yaklaşması bir yana yolculuk esnasında cariyelerin taşındığı arabaların yanından geçmesinin bile ölümle sonuçlanacağından söz eder (Plutarkhos, 1954, XXVII. 1). Görünüşe göre, hadımlar, hizmetçiler, muhafızlar gibi görevlilerin dışında kraliyet kadınlarına erişim tamamen engellenmiştir.

Genel olarak değerlendirecek olursak, Perslerin cariyelerinden değil Pers kral ve soylularının cariyelerinden söz etmemiz gerekiyor. Cariyeler, Pers kral ve soyluları tarafından çok sayıda çocuk sahibi olmanın ve soylularını güvence altına almanın yolu olarak görülmüştür. Antik Batı kaynaklarının bu konudaki değer yargısı da son derece önemlidir. Çünkü tek eşlilik barbarların aksine Hellen toplumunun ayırt edici özelliklerinden biri olarak ortaya konmuştur (Méri-dier, 1989, s. 120, dipnot 1). Dolayısıyla, kaynakların kendi ahlaki değerleri doğrultusunda bir yaklaşım sergilemesi şaşırtıcı değildir. *Women in Ancient Persia* adlı kitabında Pers sarayındaki kadınların yaşam koşulları hakkında önemli bilgiler sunan Maria Brosius, Hellen toplumunda kabul görmeyen bu durumun "*Pers kralının canavarlığını, çöküşünü ve kadınlar tarafından tahakküm altına alındığını vurgulamak için*" kullanıldığını ve bazı yazarların bunun altında yatan siyasi motivasyonu anlamadığını iddia ederken (Brosius, 1996, s. 35); bir diğer araştırmacı Heleen Sancisi-Weerdenburg ise Pers haremine atfedilen olumsuz rollerin dönemin edebi yaklaşımının çok daha ötesinde olduğunu tartışmaktadır (Sancisi-Weerdenburg, 1987, s. 38, s. 43). Sancisi-Weerdenburg, kaynakların yorumlanmasındaki sorunu bir başka makalesinde de değerlendirmiş ve Pers kadınları hakkındaki batılı fikirlerin klasik kaynaklar tarafından çarpıtıldığını iddia etmiştir (Sancisi-Weerdenburg, 1993, s. 32-33). Özetle, Antik Batı kaynakları ister

meşru eş ister cariye olsun Pers sarayındaki kadınlar hakkında kendi bakış açısını yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda Perslerin ötekileştirilmesine de hizmet etmiştir. İki yüzyıldan fazla hüküm süren Pers İmparatorluğu'na karşı duyulan endişe, Hellen sanatı ve edebiyatında kendine yer bulmuştur.

Sonuç

Eski Yakın Doğu'daki topraklarını hızla genişleten Persler, çağdaşları Eski Mısır, Yeni Asur, Yeni Babil saraylarını tanımış ve uygun bulduğu unsurları kendi kültürüyle harmanlayarak saray yaşamını biçimlendirmek ve saraylı kimliğini oluşturmak için kullanmıştır. Harem teşkilatı içinde yer alan cariyeler de bu düzenlemenin önemli bir parçasıdır. Siyaset ve bürokrasinin merkezindeki kraliyet sarayı, Pers toplum ve kültürünü birçok alanda etkilemiş olmalıdır. Çünkü kraliyet sarayı imparatorluk ideolojisinin hem yaratıldığı hem de yayıldığı bir merkez konumundadır. Pers sarayı tarafından organize edilen imparatorluk ideolojisi, bir yandan kralı tebaasından ayırmak diğer yandan onu göz önünde tutmak için özenle tasarlanmıştır.

Cariyeler, fahişeler ya da metresler gibi itibarsız kadınlar olarak algılanmamalıdır. Her ne kadar Pers kralının meşru eşiyle olan resmi evlilik bağına sahip olmasalar da doğurdukları çocuklar kral tarafından kabul edildiğinde harem içerisinde daha yüksek bir sosyal statüye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Yabancı kadınlardan oluşan cariyelerin sosyal statüsü meşru eşlerden düşük olsa bile kral soyunun devamındaki sorumlulukları eşlerle bir tutulmuştur. Başka bir deyişle, cariyelerin kendileri için değil hanedana çocuk doğurmak için yaşamlarını sürdürdüklerini söyleyebiliriz. Çocuk doğurduklarında haremde belli bir prestij kazansalar da hiçbir zaman kralın meşru eşiyle benzer bir sosyal ve hukuki statüye sahip olamamışlardır. Ancak, II. Dareios (Okhos) örneğinde olduğu gibi veraset mücadelesi sırasında cariyeden doğan erkek çocuğun da Pers tahtına çıkabildiği görülmektedir.

Pers kraliyet kadınları, krala yakın hareket eden katı bir hiyerarşik yapının parçasıdır. Pers kralının annesi, meşru eşleri ve kızlarının sarayda önemli bir yeri olduğu açıktır. Kralın annesi ve meşru eşleri krala doğrudan erişebiliyor, kraliyet şenliklerine katılabiliyor hatta kralla birlikte yemek yiyebiliyorken; cariyeler kralın canı içki içmek veya eğlenmek istediğinde tercihine bağlı olarak bazı eğlence ortamlarında yer alabiliyordu. Anlaşılan, Pers kralının sarhoş veya kontrolsüz halini yalnızca cariyelerin görmesine izin verilmiştir.

Çok eşlilik uygulaması aynı zamanda Pers kral ve soylularının kendilerini diğerlerinden ayırt etmekte kullandığı yöntemlerden biridir. Böylece, olasılıkla tek eşli yaşam süren Pers halkının krallar ve soylularla arasındaki farka riayet etmesi de sağlanmış oluyordu. Ayrıca, Pers kralının otoritesini güçlendirmek ve imparatorluk topraklarını bir arada tutmak için de cariyelerden yararlanılmış olmalıdır. Çünkü cariyeler kral veya soyluların kanından (safkan) çocuklar doğuruyor ve sonrasında bu çocuklar satrap ya da komutan olarak üst düzey görevler alıp Pers İmparatorluğu'na hizmet ediyorlardı. Bunun yanı sıra yüksek rütbeli saray mensupları ya da yerel hanedanlarla evlendirilen kral ve soyluların kızları da siyasi ittifakların kurulmasında benzer bir rol oynuyordu. Pers krallarının saray mensupları ve kraliyet soyluları üzerindeki hakimiyetini kan bağı yoluyla güçlendirme isteği burada açıkça görülmektedir. Bu yüzden harem teşkilatı, Pers İmparatorluğu'nun bütünlleştirici politikasını yansıtan en önemli kurumlardan biri haline gelmiş ve hızla büyüyen imparatorlukla birlikte genişleyen aile bağları, "kraliyet ailesine bağlılık" fikri aracılığıyla Pers kralının otoritesini merkezileştirmesine hizmet etmiştir.

Ayrıca, kralın saraydaki çok sayıda kadın üzerindeki hakimiyetiyle Pers İmparatorluğu üzerindeki güç ve hakimiyeti de vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

- ATHENAIOS (2010). *The Learned Banqueters*, vol: VI, İngilizceye çev. S. Douglas Olson, Cambridge: Loeb Classical Library.
- BRIANT, P. (2002). *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*, İngilizceye çev. Peter T. Daniels, Penn State University Press, Eisenbrauns.
- BROSIUS, M. (1996). *Women in Ancient Persia 559–331 BC*, Oxford: Clarendon Press.
- BROSIUS, M. (2010). “The Royal Audience Scene Reconsidered”, *The World of Achaemenid Persia*, (ed. John Curtis and St John Simpson), I.B. Tauris:141-152.
- BROSIUS, M. (2011). “Greeks at the Persian Court”, *Ktesias’ Welt/Ctesias’ World*, (ed. Wiesehöfer, R. Rollinger and G. Lanfranchi), Wiesbaden: 69–80.
- CLAUDIUS AELIANUS (1958). *On Animals*, vol: I, İngilizceye çev. Alwyn F. Scholfield, Cambridge: Loeb Classical Library.
- CURTIUS RUFUS (1946). *History of Alexander*, vol:I-II, İngilizceye çev. John C. Rolfe, Cambridge: The Loeb Classical Library.
- ÇELİK, H-KILIÇ, Y (2022). “Eski Doğu Toplumlarında Harem ve Hadımlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı ve İşleyişi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. IX/2: 342-366.
- FGrHist. (1923-58). *Die Fragmente der griechischen Historiker*, (ed. F. Jakob), Berlin and Leiden.
- HERODOTOS (1975). *Historiae*, İngilizceye çev. Alfred Denis Godley, London, New York: The Loeb Classical Library.
- HERZFELD, E. (1941). *Iran in the Ancient East*, New York and London: Oxford University Press.
- KSENOPHON (1922). *Anabasis*, İngilizceye çev. Carleton L. Brownson, Cambridge: Loeb Classical Library.
- KSENOPHON (1961). *Hellenica*, İngilizceye çev. Carleton L. Brownson, Cambridge: Loeb Classical Library.
- LERNER, J. A. (2010). “An Achaemenid Cylinder Seal of a Woman Enthroned”, *The World of Achaemenid Persia*, (ed. John Curtis and St John Simpson), I.B. Tauris:153-164.
- LLEWELLYN-JONES L. (2003). *Aphrodite’s Tortoise. The Veiled Woman of Ancient Greece*, Swansea and London: Classical Press of Wales.
- LLEWELLYN-JONES L. (2013). *King and Court in Ancient Persia 559 to 331 BCE*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- MÉRIDIÉ, L. (1989). *Euripide Tome II*. Paris: Les Belles Lettres.
- MILLER, M. (1997). *Athens and Persia in the Fifth Century BC. A Study in Cultural Receptivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OLMSTEAD, A. T. (1948). *History of the Persian Empire*. Chicago: The University of Chicago Press.

- PAUSANIAS (1933). *Description of Greece*, vol. III, Books 6-8.21. İngilizceye çev. W. H. S. Jones, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- PLUTARKHOS (1928). *Ethika/Moralia*, vol. II: Index. İngilizceye çev. Frank Cole Babbitt, London: The Loeb Classical Library.
- PLUTARKHOS (1954). *Plurarch's Lives*, vol. XI: Aratus, Artaxerxes, Galba and Otho. İngilizceye çev. Bernadotte Perrin, London: The Loeb Classical Library.
- PLUTARKHOS (1968). *Plutarch Lives*, vol. II: Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus, İngilizceye çev. Bernadotte Perrin, London: The Loeb Classical Library.
- ROOT, M. C. (1979). *The King and Kingship in Achaemenid Art: Essays on the Creation of an Iconography of Empire*, Acta Iranica XIX, Leiden: Brill.
- SANCISI-WEERDENBURG, H. (1987). "Decadence in the Empire or Decadence in the Sources? From Source to Synthesis: Ctesias", (ed. H. Sancisi-Weerdenburg), *Achaemenid History I. Sources, Structures and Synthesis*, Leiden: Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, 33-45.
- SANCISI-WEERDENBURG, H. (1993). "Exit Atossa: Images of Women in Greek Historiography on Persia", (ed. A. Cameron, A. Kuhrt), *Images of Women in Antiquity*, London: Routledge, 20-33.
- SCHMIDT, E. F. (1953). *Persepolis I. Structures, Reliefs, Inscriptions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- STRABON (1949). *Geographika, The Georaphy of Strabo*, vol: I-VIII, İngilizceye çev. H. L. Jones, London-New York: The Loeb Classical Library.

EXTENDED ABSTRACT

Since there is limited information about concubines from the Persians' sources, this research on the status and place of concubines in court life is based mainly on the information provided by Ancient Western sources. For this reason, this study utilizes the works of the origin of Hellenic-Latin authors of history and geography. According to Ancient Western authors, especially Herodotus, also frequently mention polygamy and the concubines of the Persians. In addition, the sources distinguish between legitimate wives and concubines by using different words. Similarly, male children born to official wives and concubines were diverged into "legitimate" and "illegitimate". According to Persian custom, Herodotus stated that the King's sons born to official wives had priority to the throne. However, Dareios II ascended the Persian throne after killing Sogdianos, the official successor to the throne as a result of the struggle for the throne. Dareios II was the illegitimate son of Artaxerxes I, born to a Babylonian concubine.

A traditional formal marriage policy seem to have been determined for Persian kings and nobles. Accordingly, civil marriages were only to women of Persian nobility. But it is also clear that both Persian kings and Persian nobles had many concubines besides their official wives. Concubines, one of the indispensable elements of harem life, have a significant place in Persian court life. Kings and nobles used concubines as well as wives to produce legitimate offspring. Although the social status of concubines, foreign women, was lower than legitimate

wives, their responsibility for perpetuating the king's lineage was equivalent. Authors such as Herodotus, Strabon, and Aelianus generalize about Persian society, but other sources attribute concubines to kings and nobles. The Satrapal Palace were also designed as a reduced-size model of the Persian Empire and thus house great numbers of concubines.

Monogamy is one of the dinstinguishing features of the Hellenic society. Hence, it is inevitable that the Ancient Western sources from which we obtain information on the subject take an approach within the framework of their social value judgements. For this reason, it is necessary to be careful in accessing the Picture that emerges. The approach of many sources, especially Herodotus, is similar. Apprehension about the Persian Empire, rapidly expanding, was reflected in the art and literature of the Ancient West. Thus, by art and literature, one of the most influential means of expression in Hellenic society, the "othering Persians" was achieved.

Rapidly expanding their territory in the Ancien Near East, The Persians encountered the palaces of their contemporaries and formed their "courtly identity" by blending the elements of courtly life with their culture. Concubines in the harem organization were one of these element. Polygamy, consisting of official wives and concubines, was also one of the ways of Persian kings and nobles used to dinstinguish themselves from others. Porbably, it was in this way that the Persian subject, who lived a monogamous life respected the difference between king and nobles. In addition to legitimate wives, concubines also gave birth to children of the blood of kings and nobles, and these children served the Persian Empire in high-ranking positions. In this way, the Persian Empire, rapidly growing, was easily controlled through "blood ties" and "kingship ties". Hence, concubines, one of the indispensable elements of the harem organization, served both to strengthen the authority of the Persian king and to hold the imperial territory together.